

on-line www.alnari.rs

Copyright © by Gordana Kuić, 2010
Copyright © za ovo izdanje Alnari d.o.o. 2010

ISBN 978-86-7710-544-0

*Bajka o
Benjaminu
Baruhu*

GORDANA KUIĆ

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2010.

Mojoj tetki, Nini Levi

Tajna Velikih Priča je u tome što nema tajni. Velike Priče su one koje smo čuli i želimo da ih čujemo ponovo. One u koje ulazimo uvek kad nam se prohte. U kojima se na svakom mestu osećamo ugodno. Koje nas ne obmanjuju uzbuđenjima i naglim preokretima na kraju. Koje nas ne iznenađuju nepredviđenim događajima. Poznate su poput domova u kojima živimo. Poput mirisa kože naših ljubavnika. Kraj im je poznat, ali slušamo kao da nije. Kao što znamo da ćemo jednog dana umreti, a živimo kao da nećemo. U Velikim Pričama zna se ko živi, ko mre, ko pronalazi ljubav, ko ne. A opet, želimo da saznamo ponovo. U tome je njihova tajna i njihova čarolija.

Arundati Roj, „Bog malih stvari“

Beleška pripovedača

PRVI PUT PO DOLASKU OVAMO u ogledalu vidim svoj lik: kosa koju vi, deco moja, pamтите, ostala je talasasta, ali je potpuno pobelela. One noći kad se niste vratili kući osedela sam, a da to nisam ni primetila. Sutradan, sve moje slutnje bile su potvrđene: odveli su vas na prinudni rad. Kažu, u Jasenovac. Premda je već proleće, srećom, obojica ste imali kapute. Neće vam biti hladno. A ide i leto. Svašta se još priča, ali svet obično uveličava, pogotovo kad je nesreća u pitanju. Mada strepim, ja u sva ta strahotna govorkanja ne verujem. Zlo ne može biti toliko veliko!

Vaša tetka Nina me je smestila u bolnicu koju drže, niko drugi do časne sestre! Pomislite: jednu Jevrejku kriju katolikinje! Ima dobrih ljudi: činjenica koju nikad ne smete zaboraviti. Preko svojih poznanstava moja preduzeta sestra obezbedila mi je ne samo krevet, već i zasebnu sobu. Znae vi našu upornu Ninu koja ključa od besa i hukće proklinjući ispod glasa zlotvore: *Ki mueran todus*, neka svi pomru! *Mi si kema la tripa kuandu lus veju*, prevrće mi se utroba kad ih vidim, istovremeno blagosiljajući muža Ignju, arijevca, zbog kojeg je izuzeta od progona. Srećna je okolnost što je niko ne razume, a nesrećna što su svi oni koji bi je razumeli već odvedeni. Smejali biste se da je vidite i čujete: zajapurena, sitna i kočoperna, tutnji i odsečno trupka naokolo stalno mrmljajući svoju čuvenu žalopojku kako smo je uvek kritikovali zbog neprikladnog druženja, brbljanja i ogovaranja, a sad je baš to, bezbeli, mene spaslo, jer da nije poznavala Saru, a ona svastiku onog policajca (ime mu ne pominje), nikad ne bi saznala da racije idu od

kuće do kuće, prvo glavnim, a onda sporednim ulicama, pa mada ja stanujem u uskom sokaku, mene, zbog istaknutog položaja u jevrejskoj zajednici, nikako ne bi zaobišli! Bez mog znanja, bacila se na posao: potrošila je dve Ignjine plate na podmićivanja, gnjavila, molila, lagala i gde treba i gde ne treba, i najzad uspela da me smesti na sigurno! Dok ne prođe furtutma, veli! *Umjesto u logor đe bi radila kô konj*, neprestano naglašava, *ti puf! u blaženi mir, međ mrske-slatke katolike, što ti je sada najbezbjednije, jer nas ovdje, crkli dabogda, neće tražit! Ne mere se Nina tako lahko nadmudrit, je l' de? Došô novi vakat, pa se i ja promijenila, postala lukava!* Bilo je, doduše, pomalo i razloga za lekarsku negu, jer mi se astma naglo pogoršala, a srce poigrava kao def. Ali nemojte brinuti, već mi je bolje. Ovdje sam skrivena dok ne prođe pokora.

Kada ćete mi se vratiti, *korasones di mi korason*, srcad moga srca, niko zasigurno ne zna, a ja, nestrpljiva, jedva čekam vaš povratak. Da pomilujem tvoje visoko čelo, pametni moj Leone, i zamrsim tvoje vrane kovrdže, veseli moj Barkohba, da se utopim u zenicama vaših očiju punih varnica – tvojih misaonih i dubokih, Leone, i tvojih, Koki, koje pršte od radosti! Jer, meni, vašoj dosad stalno zauzetoj majci, još toliko ostade neizrečeno. Prođe mi vreme u uzaludnim pokušajima da vas naučim šta je mladost (ono što mladost ne može pojmiti dok se ne pretvori u starost), boreći se da vam omogućim školovanje, u čemu, hvala Bogu, uspeh, noseći se s bolom što nas vaš otac, moj dragi Danijel, tako rano zauvek napusti. Zato, tebi, Leone, za tvoje dvadeset i dve, i tebi, Koki, za tvojih devetnaest godina života ne stigoh preneti povest naših predaka, koju sam počela zapisivati davno, pre udaje i vašeg rođenja. Lišila sam vas poznavanja vaših korena. Ostala sam vam dužna priču o nasleđu.

Sada, u dokolici, dok sestri Agati, koja je, kao i vaša mama, veliki poštovalac poezije i poznavalac jezika, recitujem Lorku, Dantea i Rasina, duhom sam odsutna jer stalno razmišljam šta bih vam mogla podariti za srećan povratak. Napokon, dođoh na ideju da bi vam najlepši poklon bio rukopis na kome radim tolike godine. Moram ga završiti. Rad će i za mene biti spasonosan! Godinama zaneta drevnim spisima koje vihori ratova, zemljotresa, požara ili ljudskog nemara nisu uništili, sad odjednom shvatih važnost očuvanja priče o poreklu. Jer, sad najednom strahote o kojima sam samo čitala, oživeše u vidu svakodnevnih

Bajka o Benjaminu Baruhu

pojava, ovde na Slatkom ćošetu, ili tamo gde sam kupovala somun. Ljudi koji su me do juče s poštovanjem pozdravljali, oni koji su čitali moje pesme i eseje, smejali se i plakali sa junacima mojih jednočinki, nestaju – žrtve bez krivice, u svetu koji se podelio na one s pravom da žive i one kojima je to pravo uskraćeno.

Da sam vezilja, isplela bih vam čipku, da sam modistkinja, dobili biste šešire, da sam kompozitor, sastavila bih vam sonatu, a pošto mi je jedino umeće pisana reč, ostavljam vam priču, predanje, ili, još bolje, jednu bajku. Bajku!? Upitao bi ti, Leone, iznenađen, a ti, Koki, bi se obradovao. Da, da, bajku, *izos mijus*, sinovi moji, jer je bajka, mada počesto i sama surova, najuspešnije oružje u borbi protiv okrutne stvarnosti. Samo bajka može smisleno obuhvatiti nedokučiv sklad i nesklad zbilje. Nije li tako, Leone? Mislim da sam od tebe pozajmila ovu tvrdnju iz onog predloška za tvoj diplomski rad... ili iz članka o smislu pripovedanja... Ah, već mešam tvoje sa sopstvenim mislima. Napisao si tada, sine moj nadareni, da se povest bezimernih vremena pretvara u legendu, legenda u mit, a mit u bajku, koja je demistifikacija mita. Dodao si, ako se ne varam, da je bajka oplemenjena stvarnost obdarena onim zrnom pravde za kojim večno sežemo. A pravda je sloboda. Tragika svakog doba sličnog sadašnjem je u nedostatku pravde. Zato ste mi vi odvedeni, zato se ja krijem.

Obojica ste voleli kad sam vam u detinjstvu pričala bajke, a pogotovo ti, Kokice moj maleni, koji si se naizmenično smejao i plakao sa njenim junacima. Dok se tvoj stariji brat, mudrac Leon, promenio, ti si, Koki, dušo mamina, i danas isti. Bajka me odnosi u svet snova, rekao si mi nedavno, sećaš li se? U njoj se osećam ugodno, jer su i iznenađenja predvidiva. Nisam ti kazala, ali tada sam bila veoma ponosna na tebe, Barkohba, jer sam smatrala da ti je sve umeće u rukama. Ti si, mili moj, nalik na prozirnog zvezdoznanca, a ti, Leone, uprkos bavljenju umnim temama, otvrdli si realista. Da, da, miljenici moji, tako ste se podelili!

Leone, molim te, budi strpljiv sa mojim štivom. Ti poznaješ moju sklonost ka razblaženom, mekom, tek ponegde setnom ili pomalo smešnom izrazu uz obaveznu pouku, i moju ljubav prema srećnim završecima koji se, kao magla, neosetno gube i vraćaju, ka krajevima bez kraja, ako tako nešto uopšte postoji. Zato imaj strpljenja, jer tvoja majka ne ume drugačije da piše. Život, surov i smrtno, uglavnom nije

onakav kakvog ga ti opisuješ, čujem te kako kažeš, Leone. A ja ti velim: daj Bože da ti život bude poput mojih priča! Pusti me da se prepustim uživanju. Za tebe, Koki, ne brinem. Ti voliš moj stil. I tebi, kao i meni, ličnosti o kojima pišem postaju mezimci.

U našoj bajci, *mis adoradus*, obožavani moji, nemojte očekivati princeze i prinčeve, već obične ljude. I običan čovek može biti princ, ako je iskren pred silnima, mudar pred lukavima, postojan pred prevrtljivcima i skroman pred hvalisavcima. Takav je bio Benjamin Baruh, travar iz Travnika, *sinjor* vidar, sveobuhvatan i vedar životoljubac, primer plemenitosti i predanosti svom pozivu, čemu sam vas oduvek učila. Njegove slavne „ljekaruše“ se nađoše u posedu naše porodice, premda on nije bio njen neposredan član. Ipak, njegova skromna, nezahtevna ali bizarna ličnost većma je uticala na usud naših predaka. Ujedno, nismo li svi mi, Sefardi, jedna velika porodica?

Ono što, pišući knjigu, pisac mora da zna o svojoj temi, veli Mag Leporečja, *uvek je manje od onoga što zna. A ono što zna, uvek više od onog što mu stvarno treba. Ali da bi znao šta će mu trebati, najpre mora da napiše knjigu. A da bi je napisao, mora o njoj znati više nego što zna.* I sve tako u neprekidnom krugu i ja, vaša majka, Laura Papo, rođena Levi, sa nadimcima Bohoreta kao najstarije od sedmoro Levijeve dece, i La Frančeza zbog prevođenja francuske književnosti na naš jevrejsko-španski, odavno počeh da sakupljam rasuto blago sefardske baštine. Sada, s početka pedeset osmog veka po jevrejskom brojanju vremena, a s polovine dvadesetog veka po hrišćanskom kalendaru i trinaestog po hidžri, najzad odlučih da odužim dug vama, mojim jedincima (jer vas obojicu volim kao da ste jedini), da bi vi kasnije, sačuvavši moj rukopis, preneli priču svojoj deci, i time doprineli očuvanju sećanja na jedno prezime. Ono se, tokom vekova, stopilo sa mnoštvom drugih, te se preko svih Saloma, Levija, Atijasa, Perera, Albinuna i Baruha moj poklon-rad simbolično širi na čitav jevrejski živalj na području istorijski uzburkanog i geografski talasastog Balkanskog poluostrva.

Za ono davnašnje ispisivanje početka štiva koje sledi, podstakla me je, zapravo, naša Hagada – posle ljekaruša, naše drugo veliko porodično blago – Hagada čije sam stranice od detinjstva listala zadivljena slikama neobične lepote. Krenula sam tragom knjige i njenih vlasnika, a izgubila se u lavirintima povesti naših predaka.

Bajka o Benjaminu Baruhu

Ti si mi, Leone, jednom rekao da pojedinačne živote, podložne udesima, posmatraš kao reku ili kao stazu – utabane, krivudave puteljke, potoke neočekivanog izvorišta, ukrštanja i ponorničkog nestajanja. Slično svicu u tami, čovek zasvetli i zgasne, napisao si mi na šarenoj razglednici sa izleta u Višegrad. Kako sam bila ponosna! Iz tvog poslednjeg prikaza dela Štefana Cvajga, dok ti se Koki rugao zbog preterane umnosti, pročitao si mi, a ja zapamtila: tkivo pojedinačnih ljudskih sudbina, čvorovito ispleteno, tvori gust čaršav istorije naroda. *Ljudi su iz dubine zla u sebi stvorili istoriju*, zapisao je Izmišljač Prijatnih Utvara. *Za dobro, nikakav razvoj nije nužan, nikakva hronologija. Ona je potrebna zlu da se u prostoru i vremenu međusobno može odmeravati, i što je najbitnije – ponavljati. Istorija je morfologija ljudske stranputice.* Međutim, *mis izos keridos*, mili moji sinovi, mi smo u nju bačeni i, u datom nam vremenu, prinuđeni da je proživimo. Tako će biti sve do *konačnog rešenja ljudskog pitanja*. S obzirom na to da ono još nije na vidiku, naši i tuđi preci, srećni i nesrećni kao sav ostali svet svih vremena, svojim prisustvom na zemlji oblikovali su jednu petlju u dugoj niti postojanja ne samo sopstvene loze već i celog svog naroda. Ma koliko na izgled nevažna i majušna, bez nje jedne, ne bi bilo ni pletiva.

Isпитivanje minulih vremena (kao što znaš, Leone, mukotrpan posao pun naznaka i nedovršenosti) donelo mi je potvrdu, koja se danas mnogostruko utvrđuje, da smo svi podložni povesnim zbivanjima. Nevoljni smo učesnici u njihovom odvijanju, a nedužni za njihovo stvaranje. Nemoćni da utičemo na odluke silnika čiji hirovi i htenja, svađe i pomirenja uslovljavaju naš opstanak, podnosimo prečeste gubitke i retke dobrobiti nazivajući Istoriju prevrtljivim Slučajem i mahnitom Sudbinom u čijim smo rukama krpene lutke slične onima koje ti, Koki, svojim spretnim prstima praviš za komšijsku decu. (Možda ćeš jednog dana, po ugledu na svog pretka Jakova Pereru, satkati čipku od zlatnih žica sa nanizanim biserima, naše treće porodično blago.) S druge strane, istorija nije samonikla tvorevina. Nju stvaraju ljudi, beleže je ljudi. Ona je usklađena sa ljudskom prirodom.

Bilo kako bilo, priče naših junaka-običajnika omeđene su odveć plahovitom povešću Starog kontinenta. Podrazumeva se da je usud pojedinca povezan sa usudom njegovog naroda, a pošto su Jevreji naš narod, uverena sam da je ta tvrdnja kod nas još izraženija.

Svako štivo o svakodnevici pohranjeno za buduća pokolenja, njegovom zapisivaču je jasno, čak obično, a kasnijem pronalazaču istih redaka senkovito, tajanstveno. To je, čeda moja, učinak protoka vremena. Upravo zato što vreme nezadrživo otiče i čini od verovatnog neverovatno, slobodna sam da nagađam: neki uporni radoznalac u dalekoj budućnosti kada budu živela deca vaših praunuka, pronaći će ovaj rukopis i, povoljno ga ocenivši, nanovo ga oživeti, a možda i prevesti sa španskog na kome je napisan, na mnoge jezike sveta. I eto opet nedodirljive prošlosti razbaškarene u budućnosti!

Držim Hagadu u rukama, stavljam je pored uzglavlja, prelistavam danju i snevam noću. Možda bi je trebalo dati Nini da je negde sakrije, ali kako se odvojiti od stranica zauvek urezanih u naše zajedničko pamćenje, od legendi, pesama i molitava koje su vaš *Papa* Danijel, a posle *Nonu* Leon čitali tokom *Sedera*, naše svečane pashalne večere ovde u Sarajevu na padinama Bjelava kada se nas petnaestak okupi oko trpeze da slavi spasenje iz egipatskog ropstva i naše prvo pojavljivanje na pozornici svetske povesti? Oblikovani u ropstvu, primili smo znak božanskog poverenja, odgovornost i teret Božjih zapovesti, *jaram nebeskog kraljevstva*. Mi, teškom sadašnjošću smanjeni, zatamnjenog sjaja i suženih vidika, Pesahom iskazujemo strasnu ljubav prema slobodi, istovetnu sa onom svih naše krvi na isti dan širom velikog sveta.

Kao što znate, gotovo svaka porodica ima svoju Hagadu, što na svetom jeziku znači priča, što opet znači da svaka porodica ima svoju Priču. Istina, zar ne? Najsiromašniji je pozajme iz našeg tempa u srcu Baš-čaršije. Da bi i oni imali svoju, u nemaštini bogatu Priču. Bog je, kažu, pregledao sva dobra kojima bi mogao darivati svoj narod, decu Izrailja, i nije našao ničeg boljeg od siromaštva. Mi, kao većina u gradu na Miljacki, obilato smo obdareni tim Božjim darom, zbog kojeg se nikad niste žalili, golupčići moji. Jer, shvatili ste, mada vam nisam objašnjavala, da se oskudica ogleđa u nemanju za svakodnevne potrebe, a da je inače naše bogatstvo preveliko: smeh, pesma, dečja cika, klepetanje nanula po kuhinjskom podu, žensko čavrljanje, a uveče, posle molitve i pre odlaska na počinak, dubok očev glas sve nas pomiluje i u san nas uvede stara španska romansa ili bosanska sevdalinka. Tako je bilo i pre tri veka, u doba o kojem pišem, tako i pre deset vekova dok smo živeli na Iberijskom poluostrvu. Tako će, nadam se, biti i u potonjim

Bajka o Benjaminu Baruhu

stolećima, jer mi smo narod koji se ne predaje i naša glad za životom je neutuljiva. Zato znam da ćete imati snagu da prebrodite sve muke i nedaće.

Proleće je, a Pesah je prolećno slavlje. Usredsredite misli na lepo, na proslavu, na dobrotu, na prijatne susrete, na srećnu igru slučaja. To i ja činim. Mislite na neverovatan sticaj davnašnjih okolnosti kojim se ova dragocena i bez premca najlepša Hagada ikad viđena našla u našem posedu. Bez nje, zacemento, ne bi nastala ni ova bajka koju ću ispisati trudeći se da iscrpim svoje skromne sposobnosti pripovedanja ne bih li vam dočarala bogatstvo pronađene građe. Pošto se nikad ne kotrlja samo jedan životni oblatak, već mnogi čine lavinu, i ja ću, sledeći bezbroj zapetljanih tragova, pokušati da iznesem na videlo priču o četiri porodice iz četiri grada.

Pre nego što započnem, pošto znam da bi mi to ti, Leone, temeljan kakav si, odmah naložio, objasniću ko smo i koliko trajemo kao razjašnjenje za potonja pokoljenja čije bi razumevanje inače bilo otežano, a čitanje se svelo na hrljenje za sledom događaja. Za ostalo ne brinem, jer kako veli Hranitelj Velikomišlja, *kako se pripoveda, ako u sebi iole života ima, priča će i vama i meni otkriti zašto se pripoveda.*

S'farad, na hebrejskom Zapadna zemlja, za nas, Jevreje, bejaše Iberijsko poluostrvo gde su nas kao starosedeoce, u drugom veku pre Jošue, zatekle rimske legije koje su zauzele ovu punsku zemlju i nazvale je provincijom Hispanija. Živeli smo sa Iberima i potonjim Latinoiberima, prihvatili latinski, govorni jezik provincije, koja je, uz Italiju, predstavljala osnovicu rimske vlasti. Raspad i propast već prezrelog Zapadnog carstva okončao se porazom poslednjeg rimskog vladara, Romulusa Augustulusa, u sukobu sa nadirućim varvarskim plemenima koja su harala Evropom. Vandali su projurili kroz Hispaniju i otuda ime *Andalucia*, Zemlja Vandala, a potom se izgubili u pesku severnoafričkih pustinja. Zatim su Vizigoti osnovali kraljevstvo u Hispaniji. Njihovo prisustvo ostalo je obeleženo u imenu španske pokrajine Katalonije nastalom od *Gothalonia*, Zemlja Gota. Posle mnogo divljačke buke tokom brojnih vekova, prodor Arapa i Berbera se okončao njihovom pobedom nad poslednjim gotskim kraljem Rodrikom na radost naših sunarodnika koji su, verovali ili ne, i dalje stanovali na poluostrvu. Od tada je započelo slavno razdoblje arapsko-jevrejske kulture koju smo

poneli sa zapada na istok kada su nas katolički kralj i kraljica, Fredinand i Izabela, proterali iz Španije i koja, posustala ali sačuvana, traje u našem duhu i jeziku, ovde u Bosni. S juga na sever, ponajviše preko Dubrovnika i Soluna, došli smo u ovu brdovitu zemlju tamnih šuma i bistrih voda pre gotovo četiri stotine godina. Pristigli i ostali. Ukorenili se do sledećeg progona kada ćemo opet zaboraviti na vlasništvo i zlatnike, na čudotvorstvo izlečiteljstva i veštinu posredovanja, te ćemo pepelom sa ognjišta posipati čelo pridružujući se večnom strahu i patnji našeg naroda.

Kao što ljubav dvoje mladih počinje susretom, tako i priča počinje uvodom. Ljubavnici otkrivaju jedno drugo – ono telesno dodirom, ono duhovno razgovorom – a uvod otkriva poprište priče: zemljopisno područje, a istorijski, protok stanovništva i vremena na izabranom mestu.

Uvod

mesto, ljudi, vreme

BILO JEDNOM JEDNO POLUOSTRVO NA jugoistoku Starog kontinenta okruženo mnogim morima od kojih je svako imalo svoje ime: Jadransko, Jonsko, Sredozemno, Egejsko, Mramorno i Crno. Kako je vreme oticalo, nazivi poluostrva su se menjali u skladu sa otkrićima geografa i istoričara: prvi su proučavali pedalj po pedalj stamenog tla, a drugi vihorne smene skupina ljudi koji su tim tlom gazili. Nazivali su ga Jelinsko, Grčko, Vizantijsko, Rimsko, Ilirsko, Evropsko-Otomansko, Carstvo Velikog Turčina, a najzad (tek dva veka po vremenu u kome je smeštena naša bajka) i Balkansko, jer je Balkan, što na turskom, pozvani tvrde, znači planina, bilo neosporno skladno ime za krajolik prepun pobrđa, vrleti, visova, venaca i masiva, sve od Vrške Čuke do Crnog mora.

Tokom svog postojanja naše poluostrvo, sa studenim severom i žarkim jugom, naseljavala su raznorazna plemena zalutala sa putanja koja su ih vodila sa svih strana sveta na sve strane sveta. Podnosilo je ono svakojaka stopala koja su nosila glave većinom zanesene mišlju da su njim ovladali, premda su za njega predstavljali ništa više do roja bučnih pčela, kolopleta zmija ili lomnog šumarka. Ponekad bi ga, bezumnim uverenjem o gospodarstvu, ljudi toliko uveselili da bi se poluostrvo zasmejala, što su njegovi trenutni ubogi žitelji nazivali zemljotresom, panično se plašili te pojave moleći se svim bogovima u koje su verovali da ih od nje sačuvaju.

Posle dugih lutanja, ljudi su se ovde često zadržavali prvenstveno željni predaha, potom odmora i napokon ukorenjenja. Jer, zemlja je pružala obilje: naizmenično plodna crnica, šumovita gora, ponegde suva, ponegde močvarna, ali puna zverčica, živih voda i sočnih pašnjaka. Suri vrhovi oivičavali su snežna jezera, brzi potoci hrlili ka moćnim rekama, vatromet poljskog cveća zasipao je mirne doline, razgranato žbunje bobičastih voćki i lekovitog bilja krasilo je planinske padine. Olujni vihori uredno su raspremali osušeno lišće i mrtvo granje, rominjave kiše ravnomerno natapale zemljište, sneg oblagao oštrine, magla skrivala urvine, povetarac raznosio cvetni prah, a munje rušile i sagorevale već ostarelo drveće.

Tako je priroda uredila ovaj kraj.

A kako ga je čovek uredio?

Došljaci bi se vremenom prilagođavali okolini, gradili naselja i tvrđave i prozivali se starosedecima. Potom bi se neki novi došljaci, uz ratne pokliče i borbene urlike, sukobili sa starim rušeći podignuta zdanja i otimajući im plodno tlo prethodno ga, razume se, obilato natopivši krvlju jer, mada je za sve bilo mesta, voljno jedni drugima nikad nisu ništa davali već su se nemilice međusobno tamanili. Kad bi ostrvljeni novi došljaci pobedili oslabele stare došljake i nastanili se u novopodignutim naseobinama, preživeli stari došljaci ili starosedeci bi se stapali sa zavojevačima ili bivali naknadno istrebljivani u zavisnosti od trenutnog raspoloženja novih došljaka ili zavojevača. Tako su jedni nestajali, drugi nastajali, jedni bežali, drugi ostajali da bi i oni jednog dana podlegli plimi nekog novog naroda i u njega se utopili ili od njega pobjegli ili glavu izgubili. Jedni su vladali, drugi su robovali, jedni se bogatili, drugi siromašili, jedni gozbovali, drugi gladovali, na ovom mestu, uostalom, kao i na svakom drugom, ili možda ovde malo zgusnutije, nošeni sudarom istočnih i zapadnih vetrova. *Vetrovi Istoka donosili su im priče, a Zapada događaje*, tvrdi Pevač Epa o Cincarima. Između priča i događaja grčili su se jadničici-smrtnici. U okviru te jednostavne smene prolaznika taložila se besmislena tvar istorije, tog zbira razjarenih postupaka koji dobijaju smisao tek u naknadnom tumačenju – pobjednika, kao logičnu nuždu, a gubitnika, kao nužno zlo. Niko, naravno, nikad nije priznao njihovu izlišnost.

Bajka o Benjaminu Baruhu

Naša se priča odigrava u doba kada je ovo primamljivo parče zemljine kore već odavno potpalo pod vlast moćnog carstva, loze Osmanlija, osvajača mnogih zemalja i porobljivača mnogih naroda, koji su uz borbeni poklič *Alah egber* smrtonosno jurišali ne hajući ni za svoju a kamoli za tuđu pogibiju, a potom šaptali potlačenim i većma neukroćenim žiteljima poluostrva „da su ništa drugo do šaka pijeska sa Mjeseca“, sitni, prolazni, beznačajni, da im je život, osim u službi Carstvu, vredan koliko i paukov posle parenja. Tačno, ali samo donekle! Jer Turci, kao svi silnici od pamtiveka, zaboravljahu da su i oni, poput prethodnih vlastodržaca, sada snažni i nepobedivi, sutra slabi i ranjivi, danas gospodari, sutra sluge, danas neuništivi, a sutra „šaka pijeska sa Mjeseca“.

Što se, pak, ličnosti ove bajke tiče, oni pripadaju šestom naraštaju izgnanika sa Zapadnog poluostrva, koji se uprkos dugom vremenu provedenom na Istočnom poluostrvu osećahu tuđi na tuđem. Kod njih se udomljenje računalo milenijumima, a ne tričavim stolećem. Dvapat izmeđueni, izvornom domovinom smatrali su biblijsku Judeju, a njoj pridodali i zlatnu Španiju. Sada obe nedostupne, treća im se tek pod kožu uvlačila. Ima li sreće za po drugi put nasilno raseljene? I ima i nema, u zavisnosti od načina na koji su primljeni u novoj državi. Najteže je prvom, dok je potonjim naraštajima lakše. Prilagodljivost je, jamačno, neophodna. Naši izgnanici bili su njome obdareni, osim u veri koja je kod njih oduvek predstavljala i način života. Da nije tako, s obzirom na brojna potucanja, odavno bi se stopili sa okruženjem i kao narod nestali, što bi ih verovatno oslobodilo budućih progona. Ali, kako izbrisati sa lica zemlje Izabrani narod?

Inače, bejahu ljudi raznih zanimanja: od neukih torbara, bednih sitničara, litalica, poeta i skitnica do talmudskih učenjaka, većtih pregovarača, nadarenih zanatlja, iskusnih pisara, štampara, vrsnih prevodilaca i poslovnih znalaca spremnih na rizične trgovačke poduhvate. Pridošlice prvih pokoljenja po Izgonu, pokazivale su crtu maštovitosti i slobodnog duha koje su poneli iz svoje druge po redu postojbine, Španije, u treće, Otomansko carstvo, italijanska kraljevstva i Raguzu, te su iz učmalosti probudili svoje oveštale sunarodnike-starosedeoce koji su poprimili levantsku usporenost ili evropsku sputanost i varvarsku neposlovnost. Potomci pridošlica nastavljali su tradiciju svojih otaca.

Gordana Kuić

Bajka o Benjaminu Baruhu, za razliku od većine bajki, ima i određen vremenski i prostorni početak. Ona započinje u proleće 1662. godine od Hristovog rođenja ili 5422. godine od Postanja, ili 1000. godine po islamskom brojanju vremena u Dubrovniku, malenoj ali dičnoj Republici pod zaštitom svetog Vlaha, na samoj ivici Otomanske imperije sa hrišćanske strane, na mestu neuporedive celine: *od jednog sliva, jedan smisao i duh svega grada od Straduna do kraja onih uličica što se visoko uz skale penju**.

* Jovan Cvijić, „Balkansko poluostrvo“.